

ישיבת הפתל - ירושלים
שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א
לפרשת צו (זכור) תשע"ד
תמחה את זכר עמלק

לפרעה המסכן לא היה מזל, והוא נתקע בים סוף. יש הרבה פרטים שקשה ליישב עם ההסבר הזה, אבל מי שרוצה להתעקש ולהתפתל - יכול לפרש שזה מה שקרה!¹ בקיצור, שום דבר לא מכוון מלמעלה, וכל מה שקורה - קורה במקרה. זהו עמלק וזוהי שיטתו. לא לראות את יד ה'.

עמלק סבור שאפשר להתנגד לה' בכח

והנה, למרות כל האמור יש לציין, שעמלק לא כופר במציאות ה', אלא דוקא מאמין בה'. התורה הרי אומרת, "ויבא עמלק וילחם עם ישראל בַּרְפִידִם" (שמות יז, ח). רפידיים היא התחנה האחרונה של ישראל במדבר, לפני שהגיעו אל הר סיני (עי' שם יט, ב). מדוע בא עמלק להלחם עם ישראל דוקא כאן? - כי עיקר מטרתו של עמלק בַּמְלַחְמָה זו היתה, למנוע את מתן תורה לישראל,² [כפי שנזכר בפיטו לשבת זכור: "רצו שְׁלוֹל מִתֵּן לְפִידִים". כלומר, רצו למנוע את מתן תורה, שניתנה בקולות ובלפידים³ (שם כ, טו)]. לכן, כשישראל מתקרבים אל הר סיני, זה הזמן לצאת למלחמה נגדם, כדי למנוע מהם לקבל את התורה. והנה, אם עמלק לא מאמין במציאות ה', למה לו למנוע את "מתן תורה"? מה אכפת לו אם משה ירד מהר סיני עם לוחות אבנים שכתובות בהם עשר דברות? הרי הלוחות הללו אינם מעשה אלקים, והמכתב אינו מכתב אלקים שחרות על הלוחות, אלא משה הוא שחצב את הלוחות מאחד הסלעים פָּהַר, וכתב עליהם מה שכתב! מה כל כך נורא בזה מבחינתו של עמלק? למה צריך להלחם בזה? - התשובה היא, שעמלק מאמין ב"מציאות ה'! אמנם הוא "לא יֵרָא אֱלֹקִים" (דברים כה, יח), אבל הוא מאמין באלקים! ולכן הוא גם מבין, שלא משה עומד לתת תורה לישראל, אלא הקב"ה הוא שעומד לתת תורה לישראל, שזה מהוה הוכחה לא רק למציאות ה' - שבזה גם הוא מודה - אלא גם להשגחת ה', שכן נתינת התורה מוכיחה שאכפת לקב"ה ממעשי בני האדם, מה יעשו ומה לא יעשו, והוא נותן שכר לעשוי רצונו ועונש לעוברי רצונו, שזה מראה על השגחת ה' בעולם, בניגוד להשקפתו של עמלק, שהקב"ה לא משגיח על העולם, והכל קורה כאן רק במקרה. לכן עמלק "נלחץ" ומנסה למנוע את מתן תורה. הרי שעמלק מאמין בה', אלא שהוא משלה את עצמו

עמלק תולה הכל במקרה

בעזרת ה' נקרא בשבת הקרובה את פרשת "זכור". "זכור את אשר עשה לך עמלק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם... אֲשֶׁר קָרַךְ בַּדֶּרֶךְ" (דברים כה, יז-יח). רש"י מביא כמה פירושים ל"אֲשֶׁר קָרַךְ בַּדֶּרֶךְ". לפי פירוש אחד שמביא רש"י, "אֲשֶׁר קָרַךְ" הוא לשון קור וחום. "צננך והפשירך מרתיחתך". כל אומות העולם שמעו על קריעת ים סוף, "שָׁמְעוּ עַמִּים יַגְזֹזוּן, חֵיל אֶחָז יִשְׁבִּי פְלִשְׁתִּים... אֲזַ נִבְהָלוּ אֱלֹפֵי אֲדוֹם" - הסבא של עמלק, אָדוֹם (עי' בראשית לו, ט-יב), גם הוא נבהל כשמעו על קריעת ים סוף - "אֵילֵי מוֹאָב יֵאֲחַזְמוּ רֶעֶד, נִמְגּוּ פֶלַיִשׁ בְּנֶעֶן" (שמות טו, יד-טו), כולם חלים ורועדים מה'. מבינים שלא כדאי "להתעסק" עם ישראל, כי הקב"ה מנהיג אותם באופן שהוא למעלה מדרך הטבע. רק אחד לא מתרגש! מי לא מתרגש? - עמלק! עמלק יוצא להלחם בישראל, ומראה לכולם, שלמרות הכל, אפשר להלחם בישראל! "כל האומות היו יראים להלחם בכם, ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה. אף על פי שנכוה, הקרה אותה בפני אחרים" (רש"י דברים כה, יח). האמבטי כבר לא נראית כל כך מפחידה כמו בהתחלה. עוד מפרש רש"י, "שֶׁאֲשֶׁר קָרַךְ" הוא לשון קרי וטומאה, שהיה מטמאן במשכב זכור. ועוד פירש - ובזה נתמקד - "שֶׁאֲשֶׁר קָרַךְ" הוא לשון מקרה. מקרה, הכונה הפשוטה היא, שעמלק הגיע במקרה, בלי שחשבו עליו ובלי שציפו לו. אבל מקובל להסביר יותר בעומק, שענין ה"מקרה" המיוחס לעמלק הוא, שעמלק היה כופר בכל הענין של השגחה פרטית, ומייחס כל דבר אל המקרה. ישראל ביציאת מצרים מעידים על השגחת ה' בעולם, כפי שמסביר הרמב"ן, שמהניסים של מצרים אדם לומד שכל האירועים כולם אינם באים במקרה אלא בהשגחה, אין בהם טבע ולא מנהגו של עולם כלל (רמב"ן שמות יג, טז), ועמלק מנסה לומר שהכל מקרה. הצפרדעים במצרים הגיעו במקרה, הכינים הגיעו במקרה, וכן והשחין והדבר והברד, הכל היה מקרה. גם בכורי מצרים מתו במקרה. במקרה קבלו כל בכורי מצרים קלקול קיבה בליל פסח, ומתו. גם קריעת ים סוף היתה במקרה. במקרה נשבה "רוח קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה" ובקעה את המים (שמות יד, כא), וישראל ניצלו את המצב ועברו את הים. לעומת זאת,

כתואר למלך אחשורוש, אבל משמש גם "קודש", ורומז למלך מלכי המלכים הקב"ה⁵. ממילא, כשהמן אומר "לְמִי יִחַפֵּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יָקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי" (אסתר ו, ו), הוא מתכוין לקב"ה, וחושב שלא רק אחשורוש רוצה לעשות לו יקר וגדולה, אלא גם הקב"ה רוצה בכך. כנראה שהקב"ה מרוצה יותר מן הדרך של המן, ולא מן הדרך של מרדכי, לכן הוא חפץ לעשות יקר להמן, ח"ו.

למחות את ה"עמלק" שבתוכנו

התורה מצוה עלינו במצות עשה למחות את זכר עמלק (דברים כה, יט). והנה, למרות שחיוב מצוה זו הוא כפשוטה ממש, היום אי אפשר לקיים חיוב זה בפועל. איננו יודעים מיהו עמלקי, ובכלל, יש אומרים שבימי מרדכי ואסתר נהרגו כבר כל העמלקים. ממילא, את המצוה כפשוטה לא ניתן לקיים היום. ובכל זאת, יש סוג של מחיית עמלק ששייך גם לגבינו. עלינו לדעת, שכל כח שישנו בעולם, קיים גם בנפש האדם. חז"ל הרי אמרו, "הרבה נביאים עמדו להם לישראל, כפלים כיוצאי מצרים, אלא נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה, ושלא הוצרכה לא נכתבה" (מגילה יד, א). וקשה: הרי יש בתנ"ך נבואות רבות, על עמון ומואב ואדום ועל עמים נוספים שכבר מזמן לא קיימים. מדוע נכתבו הנבואות הללו? במה הן נצרכות לדורות? התשובה היא, שהאדם הוא עולם קטן (תנחומא פקודי סי' ג'), ובתוכו כל אדם (שלא מתקן את עצמו) ישנה בחינה של עמון, ושל מואב, ושל אדום, ושל כל שבעים אומות העולם⁶. [למשל: מידת הקמצנות, או חוסר אהבת חסד, או חוסר הכרת טובה שבאה לידי ביטוי קיצוני אצל עמון ומואב, שלא קדמו את ישראל בלחם ובמים בצאתם ממצרים (דברים כג, ה) - קיימת למעשה אצל כל אדם, במידה מסויימת]. לכן הוצרכו נבואות אלו לדורות, כנגד ה"מואביות" וה"עמוניות" שבתוכנו, שלא נלך בדרך העמים האלו.

כך גם בנוגע לעמלק: בכל אחד מאיתנו ישנה גם מידה מסויימת של עמלקיות⁷, של "לא ירא אֱלֹקִים" שנאמר בעמלק (שם כה, יח), ומצנת מחיית עמלק - גם כלפי עמלקיות זו נאמרה. את העמלק שבלב, את ה"לא ירא אלקים" שבכל אחד מאיתנו, את הרגשת המקריות ואי האמונה בהשגחה - אותם אפשר וצריך למחות גם היום; לשעבד את עצמנו לגמרי לרצון ה', להיות ירא אלקים. זהו תפקידו של האדם בעולם הזה, להתגבר על ה"לא ירא אלקים" שבתוכו, ולמחות אותו. גם את המידות של עמון ומואב ושאר המידות הרעות צריך לתקן, אבל קודם כל צריך למחות לגמרי את זכר עמלק, להתחזק ביראת שמים, עד שלא ישאר בתוכנו שריד של "וְלֹא יִרָא אֱלֹקִים". זוהי מחיית עמלק שאנו יכולים לקיים

שאפשר להתנגד לה' בכח, ולמנוע את מתן תורה. [שגם זה חלק משיטתו של עמלק, שאין השגחה בעולם. שגם כאשר הקב"ה כבר מעוניין להתערב במשהו בעולם - אפשר "להלחם" בו ולמנוע ממנו לעשות כן].

אנו משתדלים למחות את זכר עמלק. לא רק את עמלק, אלא גם את ההשקפות של עמלק, את האמונה במקריות. לדעת מה שהרמב"ן אומר, שכל האירועים אין בהם טבע ולא מנהגו של עולם כלל, אלא הכל בהשגחה מאיתו ית'. לצדיק יהיה טוב ולרשע להפך, והכל בהשגחה מאת ה'. אין דבר שהוא מקרה בעולם.

המן - ממשיך דרכו של סבא עמלק

ממשיך דרכו של עמלק בענין שדברנו הוא המן האגגי. גם המן, כמו עמלק הסבא, מאמין במציאות ה', אך סבור שניתן להתגבר עליו. חז"ל אומרים על הפסוק "וַיֵּצֵא הַתָּהָר אֶל מֶרְדֳּכָי... וַיִּגְדֹּל לוֹ מֶרְדֳּכָי אֶת כָּל אֲשֶׁר קָרְהוּ" (אסתר ד, ו-ז) - אמר לו: לך אמור לאסתר, בן בנו של קרהו בא עליכם (אסתר"ר ח, ה). כלומר, כמו שעמלק מאמין רק במקרה ולא מאמין בהשגחה, כך גם בן בנו, המן הרשע, מאמין רק במקרה ולא בהשגחה, וסבור שניתן למנוע מה' לעשות בעולם כרצונו. הוא אומר על הקב"ה: "כבר הוא זקן, ואינו יכול לעשות כלום" (אסתר"ר ז, יג). נכון שפעם הוא היה צעיר והצליח להתמודד בהצלחה עם פרעה ועם סיסרא ועם שאר שונאי ישראל, אבל עכשיו, אחרי שנבוכדנצר הצליח להחריב את בית המקדש, כנראה שה' כבר זקן וחלש ואין לו כח להתנגד, ואפשר לעשות עם ישראל מה שרוצים ולא יקרה כלום⁴. הרי שהמן מאמין במציאות ה', אך סבור שאפשר להתגבר עליו, כי הוא כבר זקן!...

חז"ל אמרו גם, "כיון שנפל פור בחדש אדר - שמח המן שמחה גדולה. אמר: נפל לי פור בירח שמת בו משה" (מגילה יג, ב). אם הוא לא מאמין בהשגחה, מה אכפת לו שהפור נפל בירח שמת בו משה? איזו משמעות יש לזה? רק מפני שידוע שמשה הוא בחיר ה', יש משמעות לכך שהוא נפטר בחודש זה. הוא לא ידע שמשה גם נולד באדר (ע"ש), אבל אם לא היה מאמין במציאות ה', לא היתה שום משמעות בעיניו לעובדה שמשה נולד ונפטר בחודש זה. רק מפני שהוא מאמין בה' ויודע שגילוי כבוד ה' בעולם היה ע"י משה, במצרים ובסיני, לכן אם משה מת, זה סימן שהפור שלו להשמיד את ישראל יצליח ח"ו.

המן אף מגיע לשלב כזה, שהוא מאמין שהקב"ה בעצמו חפץ בתכנית שלו! הרי חז"ל אמרו, "כל מקום שנאמר (במגילה) 'לְמַלְךְ אֲחַשְׁרוּשׁ' - במלך אחשורוש הכתוב מדבר. וכל מקום שנאמר 'לְמַלְךְ' סתם - מְשַׁמֵּשׁ קודש וחול" (אסתר"ר ג, סוף ע); [כלומר, משמש "חול",

גם בזמן הזה, בלי להכיר מיהו עמלקי.

פורים - זמן להתחזק באהבת ה' וביראת ה'

צריך להתחזק בימים אלה, ובפרט בימי פורים, להתחזק ביראת שמים. הם רצו שלא נלמד תורה, אז דווקא להתחזק בלימוד התורה. יש גם בחז"ל, שביטול תורה גרם שיבוא עמלק, שרפידים הוא מלשון "רפו ידים", שמפני שרפו ידיהם מדברי תורה לכן בא עמלק (בכורות ה, ב). נראה שגם זה כלול במצות "זכור את אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ יְיָ עַמְלֶק", שתזכור למה בא עמלק, שרפו ידיהם מדברי תורה. התיקון הוא לחזק את לימוד התורה, כמה שיותר ללמוד באהבה וביראה, ההפך משיטת עמלק.

עמלק הוא "לא ירא אֱלֹקִים", אז גם את זה צריך לחזק, את יראת אלקים. אמר לי פעם יהודי אחד, שלדעתו ארץ ישראל היא מקום המסוגל לעבוד בו את ה' במידת האהבה, ואילו עבודת ה' ביראה מתאימה רק לחוץ לארץ, ולא לארץ ישראל. עד כאן דבריו. והנה, מה שארץ ישראל היא מקום המסוגל להגיע בו לאהבת ה' - זה ודאי נכון. אבל שעבודת ה' ביראה שייכת רק לחוץ לארץ - זה אינו נכון כלל! יעקב אבינו מגיע ליראה בהר המוריה, במקום הקדוש ביותר בארץ ישראל - "נִיֵּיךָ אֵינִי אֲמַר מֵהַ נוֹרָא הַמְקוֹם הַזֶּה". והתורה מצוה להביא מעשר שני ולאכלו בירושלים, בשביל מה? - "לְמַעַן תִּלְמַד לִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים" (דברים יד, כג).

[מפני שירושלים מסוגלת להשפיע יראה על האדם; או מעצם טבעה, או כמו שכתבו התוספות, שע"י שאדם בא לירושלים לאכול שם מעשר שני, הוא רואה את הכהנים בעבודתם ואת הסנהדרין, ועל ידי זה נכנסת בו יראת שמים (עי' תוס' ב"ב כא, א ד"ה כי מציון)]. גם במצנת הַקְהָל נאמר: "הַקְהָל אֶת הָעָם, הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף... לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְעַן יִלְמְדוּ, וְיָדְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברים לא, יב). מתקבלים בהר הבית בבוא כל ישראל לרגל, להשיג את מידת היראה. הרי שהמקום המסוגל להשגת מעלת היראה הוא דווקא בירושלים! אמנם גם בחז"ל יהודי חייב לירא מה', אבל לומר שרק בחז"ל קיים החיוב הזה - זהו הבל הבלים.

מי שאמר את הדברים, חשב כנראה שיראה ואהבה הם תרתי דסתרי, ממילא הגיע למסקנה מוטעית, שאהבה שייכת יותר לארץ ישראל, ויראה שייכת יותר לחוצה לארץ. אבל הטעות היא כבר בהנחה היסודית. אהבה ויראה אינן תרתי דסתרי. יהודי חייב תמיד, ובכל מקום שהוא, גם באהבת ה' וגם ביראת ה'. שתיהן מצוות עשה גמורות מן התורה, אהבת ה' (סה"מ לרמב"ם מ"ע ג) ויראת ה' (שם מ"ע ד), וחיובן הוא חובת הגוף ולא חובת הארץ, וממילא שתיהן נוהגות גם בארץ וגם בחוצה לארץ (עי' משנה וגמרא קדושין לו, ב - לו, א). אמנם יש אנשים

שמטבעם נוטים יותר למידת האהבה, ויש אחרים שמטבעם נוטים יותר למידת היראה, אבל כל יהודי, מיום שנעשה לבר מצוה, חייב בשתי המצוות גם יחד, גם באהבה וגם ביראה, בלי שום אפשרות להפטר מאחת מהן. אם רוצים לתקן את ה"עמלק" שבנו, צריך להתחזק ביראה, ויחד עם זה כמובן גם באהבה.

וכשמדברים על אהבת ה', צריך לדעת שאהבת ה' כוללת גם אהבת יהודים. ה' הרי אוהב את עמו ישראל, וא"כ כשאוהבים יהודים בזה גופא מקיימים גם אהבת ה', במה שאוהבים את אהוביו. פורים הוא זמן מתאים לחזק את האהבה ליהודים, לכן תקנו לשלוח מנות איש לרעהו, כדי להגביר את האהבה בין כל היהודים. אמנם איני יכול לשלוח מנות לששים רבוא יהודים, ולכן אני שולח ליהודי אחד, אבל בעצם אני צריך לאהוב את כל היהודים, לא רק יהודי אחד.

ומתנות לאביונים נותנים לשני אביונים. וידועים דברי הרמב"ם, ש"מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים" (רמב"ם שם הי"ז). כי העיקר הוא ללכת בדרכי ה' לאהוב את האביונים העניים, לנסות לחזק את אהבת ה' גם דרך אהבת ישראל.

פורים - זמן להזכיר בדרכי ה'

חשבתי השבוע על מאמר חז"ל - "דרש ר' שמלאי: תורה, תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים. תחילתה גמילות חסדים, דכתיב: וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹקִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ פְתָנוֹת עוֹר וַיִּלְבָּשֵׁם. וסופה גמילות חסדים, דכתיב: וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִזְ" (סוטה יד, א). ועלתה בלבי קושיה: וכי רק אלו הם החסדים שעשה הקב"ה? הרי הקב"ה עשה חסדים בלי סוף! ברא שמים וארץ, ברא בשמים מאורות להאיר לנו על הארץ, ברא צמחים להצמיח לנו פירות וירקות וכל מיני דברים טובים, ברא לאדם אשה שתהיה לו לעזר כנגדו, רוקע הארץ על המים, שאפשר ללכת על הארץ, חסדים בלי סוף עושה עמנו הקב"ה! כל אחד מאיתנו מברך בכל בקר על חלק קטן מהחסדים הללו. אנו אומרים ב"נשמת כל חי": אילו פינו מלא שירה כים, ולשוננו רנה כהמון גליו וכו', אין אנחנו מספיקים להודות לך ה' אלקינו ולברך את שמך על אחת מאלף אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו. אז מה רצה רבי שמלאי לומר בזה, שהקב"ה עשה לאדם ולאשתו כתנות עור וקבר את משה רבינו?

חשבתי, אולי רבי שמלאי רצה לומר, שאמנם יש מיני חסדים שה' עושה ואנחנו איננו יכולים לעשות אותם, כמו לברוא שמים וארץ, לעשות חיות ועופות וצמחים

ולאשתו ואהבת הורים לילדים, כל זה בא מכח אהבת ה'. לא רק בתפילות לעבוד את ה', אהבת ה' צריכה למלא אותנו בכל לבבך ובכל נפשך, ללא שיור מקום לאהבות אחרות. האהבות האחרות נובעות מאהבת ה'. אני חייב לאהוב את אשתי, לאהוב את הורי ואת ילדי, וכל זה הוא חלק מאהבת ה', ולא מקביל לאהבת ה'. בזה נוכל להשתדל למחות מתוכנו את העמלקיות, לחזק בתוכנו אהבה ויראה, ולזכות לאורה ושמחה וששון ויקר.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

ועוד, אבל יש דברים שאנחנו כן יכולים לעשות: להלביש ערומים או יכולים, וח"ו אם יש נפטר או יכולים לעשות איתו חסד של אמת - זה מה שרצה רבי שמלאי לומר, שגם בחסדים שבני אדם יכולים לעשות, או יכולים להדבק בדרכי ה', להיות גומל חסדים בצורה שהקב"ה עושה.

פורים הוא הזדמנות להדבק בדרכי ה'. ה' אוהב עמו ישראל, אז גם אנחנו צריכים להיות אוהבי עמו ישראל. התחזקות באהבת ישראל היא גם התיקון למה שהמן אמר, "יִשְׁנֶנּוּ עִם אֶחָד מִפְּזָר וּמִפְּרָד". להראות שאיננו עם מפוזר ומפורד. או עם מאוחד ומלוכד. זה התיקון נגד העמלקיות והקורר והנסיון להלחם נגד ה' - הנסיון שלנו ללכת בדרכי ה', דרך אהבת ישראל ודרך אהבת התורה, אהבת כל מה שקדוש, אהבת ארץ ישראל, אהבה בין איש

1. אמנם החכם הישמעאלי הודה בפני מלך כוזר, שאין שום צד סברא לומר שקריעת ים סוף נעשתה בתחבולה ע"י בשר ודם, וכן אין שום צד סברא לומר שהכל לא היה אלא תעתוע דמיוני (ספר הכוזרי, מאמר א' סי' ח' ט'), אבל עדין הרשות נתונה לומר, שלא היה כאן נס, אלא רק תזמון מקרי מוצלח. ואכן, זה מה שסברו המצרים שנכנסו לים לרדוף אחרי בני ישראל, כפי שכתב הרמב"ן, וז"ל: "חשבו, אולי הרוח שם הים לְחַרְבָּהּ, ולא יד ה' עשתה זאת בעבור ישראל. אע"פ שאין הרוח בוקעת הים לגזרים - לא שמו לבם גם לזאת, ובאו אחריהם, מרוב תאותם להרע להם" (רמב"ן שמות יד, כא). התאווה להרע לישראל שיבשה את שיקול דעתם, והם תלו את קריעת ים סוף בסיבות שנודמנו במקרה. וכך סבר גם עמלק.
2. ע"י פרי צדיק (שמות, פרשת זכור אות י') ושפת אמת (יתרו תרל"ה) שכתבו כן, שעמלק רצה למנוע את מתן תורה. ואולי יש למצוא סמך לדבר בדברי המהר"ל, שכתב וז"ל: "כאשר היו גוברים על המן, זכו ישראל למדריגה עליונה מאד וזכו לתורה. אף כי כבר היה להם התורה, זכו להיות דבקים במעלות התורה השכלית. וקודם זה, אף שהיה התורה להם, היה להם מונע, הוא עמלק, המבטל את דביקת ישראל בתורה" ("אור חדש" על הפסוק "ליהודים היתה אורה" וכו').
3. דכיון שברפידים רפו ידיהם של ישראל מדברי תורה (כמבואר בגמרא בכורות ה, ב, דלכן נקרא המקום הווא "רפידים"), נפתח בזה פתח לעמלק לבוא ולשלוט מהם את התורה לגמרי. [אך יש מפרשים, שב"רצו לשלול מן לפידים" הכונה היא לישראל, שרצו ליטול לעצמם את התורה כש"ל. שהרי גם דברי הפיטן לפני כן מדברים בישראל: "תמימים בעודם בסין רפודים, שבין עדי עדיים אפודים, רצו לשלול מן לפידים" וכו'].
4. בשיחות הגה"צ רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל לפורים (עמ' ל"א-ל"ג) באר, דודאי המן לא היה כה שוטה לסבור ולומר, שהקב"ה זקן וחלש כפשוטו. אלא כונתו היתה, שבתחילה היו לקב"ה תכניות שלמות בענין עתידו של עם ישראל: להביאם לא"י, לבנות להם מקדש, להשרות שכינתו בתוכם, ולהקים מהם עם מובחר שיקדש שמו בעולם (כאיש צעיר, שהוא מלא בתכניות לגבי עתידו). ואולם עכשיו הקב"ה כבר "זקן". כלומר, הוא כבר התייאש מתכניותיו לגבי עם ישראל, שהרי הם חטאו לו ולא מילאו את צפיותיו, וא"כ אין לו יותר תכניות לגביהם - כאיש זקן, שכבר התייאש מלהשיג את מה שקיוה להשיג בצעירותו. ממילא, הקב"ה לא ימנע מהמן לבצע את זממו, ולהשמיד את עם ישראל ח"ו.
5. ובריקאנטי (בראשית כט, י) הביא מדרש אגדה: אחשוורוש - זה הקב"ה, שאחרית וראשית שלו [הביאו הרמ"א ב"מחיר יין" (אסתר א, יב)]. הרי שלדעת מדרש זה, לא רק כשכתוב "המלך" סתם הכונה היא לקב"ה, אלא גם כשכתוב "המלך אחשוורוש", ואפילו סתם "אחשוורוש", הכונה היא לקב"ה.
6. ולא רק כל הכוחות שבעולם הזה ישנם באדם, אלא גם כל הכוחות שבעולמות העליונים לכל מדרגותיהם נמצאים בו, כדאיתא בזוהר: "קודשא בריך הוא פד ברא ליה לבר נש, סידר ביה כל דיוקנין דרזין עילאין דעלמא דלעילא, וכל דיוקנין דרזין תתאין דעלמא דלתתא, וכולא מתחקא בבר נש, דאיהו קאים בצלם אלקים" וכו' (זוהר ח"ב עה, ב). וכן אמרו באבות דרבי נתן (פל"א ה"ג): "הקב"ה, יהא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים, בחכמתו ובתבונתו ברא את כל העולם כולו, וברא את השמים ואת הארץ, על יו נ ים ותחתונים, ויצר באדם כל מה שברא בעולמו". משמע, שגם מה שברא הקב"ה בעל יו נ ים יש באדם.
7. "האדם הוא עולם קטן, וכולל כל הבריאה. לכן כתב בס' קדושת לוי, כי יש בכל אדם קצת מעמלק" ("שפת אמת" לפרשת זכור תרמ"ז). וע"ש שכתב, שגם מבינה גשמית יש בגוף האדם "יצוג" לעמלק, וזוהי הערלה, ולכן ציוה ה' להסירה ולסלקה מן הגוף, כי אין לה שום תיקון ושום תפקיד חיובי לעשות בעולם.